

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΛΕΠΤΟΛΟΓΙΕΣ

Μελέτη τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμ. Φογκιέ (συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγ. φύλλο)
Διασκευασμένη εἰς τὴ γλῶσσαν μας ἀπὸ τὸν ΠΕΤΡΟ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗ

Ῥῶ σταματῶ πιά τὸν χεῖμαρο τῆς μνήμης μου καὶ προσπαθῶ νὰ σκεφθῶ. Βλέπω πῶς δὲν εἶνε περίλυπο τὸ ἐπῆγγελμα πού κάνω ἐδῶ καὶ τριανταπέντε χρόνια τώρα. καὶ τὸ χειρότερον εἶνε πού ἔχω πεισθῇ πῶς δὲν ὠφελῇ καὶ σέ τίποτε. Ἡ κριτικὴ οὔτε ἔδωκε ποτὲ εἰς τὸν συγγραφέα κανένα προτέρημα, οὔτε ποτὲ τοῦ διώρησε κανένα σφάλμα. Ὅταν λέγῃ τίς ὁμορφίαι τοῦ ἔργου του, ὁ συγγραφέας ἀπαντᾷ «Σὲ ποιὸν τίς λέτε ;» Ὅταν τοῦ καταστρώνει ἓνα πρὸς ἓνα τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἔργου του, ὁ συγγραφεὺς πάλιν ἀπαντᾷ. «Ἄ, στάσου κυρὰ κριτικῇ. Τί καταλαβαίνεις ἐσύ καὶ καθεστὰ καὶ μοῦ φέλνεις τέτοιους σκοπούς ἀφοῦ δὲν εἶσαι συντεχνιστὰ μου ;» καὶ οἱ συγγραφεῖς μποροῦν νὰ ἔχουν δίκαιο. Ποιὸς ξέρει ; Ὁ Δουμῆς ὁ γιός, πού εἰς ὅλα τ' ἄλλα, τὰ πῆγαινε θαυμάσια μὲ τὸν Σαρταί, μὰ ριζωμένος καλὰ εἰς τὴν ιδέαν του. ἔλεγε «Σαρταί νομίζει πῶς ξέρει τὸ ἐπῆγγελμά μου καλλίτερον ἀπὸ ἐμένα. πού νὰ ξέρῃ ὅμως πῶς ἐγὼ ξέρω τὸ δικό του καλλίτερον ;» Καὶ ἀλήθεια, θάρρῳ πῶς δὲν εἶχεν ἄδικο νὰ ἐκφράζεται ἔτσι.

Ἐπειτα νομίζεται πῶς τὸ Κοινὸ ὠφελεῖται ἀπ' τὴν Κριτικὴν ; Συχνὰ ἐρώτησα τὸν ἑαυτόν μου ἂν ἐπιδρᾷ ἡ Κριτικὴ εἰς τὸ Κοινόν, καὶ ὁ ἑαυτός μου ἔδωκεν ἀπάντησιν ἀρνητικὴν. Πολλὰς φορές εἴμαστε μάρτυρες εἰς τίς προσπάθειαι τῆς κριτικῆς, νὰ ἐπιβλέῃ εἰς τὸ Κοινόν ἓναν συγγραφέα, ἢ ἓνα ὁποιοδήποτε ἔργο, πού εἶχε πρῆμα ὑπὸ τὴν προστασίαν της. καὶ ὅλες αὐτὲς τίς φορές εἶδαμε πῶς ἀπέτυχε. Καὶ ἀπεναντίας, εἶδαμε συγγραφεῖς πού εἶνε ἄγνωστοι εἰς τὴν κριτικὴν νὰ κερδίζουν σιωπηλῶς ἔδαφος καὶ ἐπιτυχίαν. Μήπως δὲν εἶδαμε τὸν Λοτί, πού ἡ παρισινὴ κριτικὴ δὲν τὸν ὑπολήπτει καὶ τόσο καὶ μὲ δυτημέναις δεχεταὶ κάθε νέο του ἔργο, μὲ τρία πηδύματά νὰ φτάσῃ εἰς τὴν μεγάλην δόξαν ;

Γι' αὐτὸ τὸν λόγο, πρέπει νὰ νιώσουμε καλὰ, πῶς αὐτὸ ποῦ ἐμεῖς ὀνομαζομεθα Κοινόν, δὲν εἶνε ὁ ὅλος, μολονότι πολὺ συχνὰ τὸ συγχέομαι, ἀλλὰ τὸ ἄνθος τοῦ ὅχλου πού δὲν παίρνει ποτὲ κανένα γιὰ ὁδηγὸ τῆς καλῆς ἐκπαίδευσίς του ἢ γιὰ ἐξουσιαστή εἰς τίς ἐκτιμήσεις του, καὶ εἰς τίς ἀπολαύσεις του. Ὁδηγίεται μόνον του, δηλαδή παίρνει γιὰ ὁδηγὸ του τὸν Α ἢ Β πού διαβάζει καὶ πού ὁ καθένας τους εἰδοποιεῖται ἀμοιβαίως.

Τουλάχιστο για τὸ θέατρο, τὸ γνωρίζουμε πολὺ καλὰ πῶς ἔτσι γίνεται, καὶ οἱ ἐφημερίδες ποὺ μετέφεραν τὶς «Θεατρικὲς Κριτικὲς» ἀπὸ τὴν Κυριακὴν, εἰς τὴν ἰδίαν μέραν ποὺ παίζεται τὸ ἔργο, τὸ ἔκαμαν γιὰ νὰ προλαβαίνουν τὴν κριτικὴ τῶν σαλονιῶν, ἢ τουλάχιστο νὰ φτάνουν εἰς τὴν κατάλληλον ὥρα, γιὰτὶ εἶνε πασίγνωστο πιά, πῶς τὴν ἐπαύριο τῆς Πρώτης, τὸ Κοινὸ ἔχει σχηματισμένα τὴν γνώμη του.

Καὶ ἐπειδὴ αὕτῃ ἡ γνώμη, γίνεται στιγμιαίως καὶ μὲ ταχύτητα ἡλεκτρικὴν, ἀπὸ τὶς συνομιλίαις ποῦ ἀνταλλάσσονται μέσα στὰ σαλόνια καὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν θεατῶν, τὴν ἰδίαν νύκτα τοῦ τὸ ἔργο ξετυλίγεται ἐπάνω εἰς τὴν σκηνήν, δουλὶα τῆς κριτικῆς δὲν εἶνε πιά, νὰ συναγωνισθῇ εἰς τὴν ταχύτητα μὲ τὸ Κοινόν, ἀλλὰ νὰ συναγωνισθῇ εἰς τὴν ὀριμότητα καὶ νὰ τοῦ παρουσιάσῃ ὕστερα ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρες, μιὰ κριτικὴ δικαιολογημένη, ποὺ θὰ τὸ κάμῃ νὰ σκεφθῇ, νὰ ἰσοσταθμίσῃ, ν' ἀμφιβάλῃ γιὰ τὴν κρίσιν του, ἢ νὰ βεβαιωθῇ εἰς τὴν πρώτην του ἐντύπωσιν.

Γιὰ τὴν ὥρα δὲν εἶνε αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀλλὰ πρόκειται νὰ μάθουμε, ἂν τὸ Κοινὸ παίρνει γιὰ κριτὴ τῶν θεατρικῶν ἔργων, τὸν ἑαυτὸ του ἢ κάποιον ἄλλον ἐκλέγει γιὰ νὰ τὸ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν κρίσιν του. Φαίνεται ὅμως πῶς δὲν παίρνει κανέναν ἄλλον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰτὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸ ἔργο παίζεται αὐτὸ σχηματίζει τὴν γνώμη του, καὶ ἡ κριτικὴ δὲν τοῦ τὴν ἀλλάζει, ἀλλὰ μόνο τοῦ δίνει ἀφορμὴ γιὰ συνομιλίαις καὶ μόνο συνομιλίαις. Κατὰ βῆθος ἡ οὐσία μένει ἡ ἰδία.

Κιὰν ἔτσι γίνεται γιὰ τὸ θέατρο, γιὰτὶ τάχα νὰ μὴ γίνεται τὸ ἴδιον καὶ γιὰ τὴν ποίησιν καὶ τὸ μυθιστόρημα; Κ' ἐδῶ τὸ ἴδιον συμβαίνει, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη σχηματίζεται πιὸ ἥσυχά καὶ πιὸ ἀργά. Ὅταν ἓνα μυθιστόρημα δημοσιεύεται, τὸ Κοινὸ ποὺ διαβάζει μυθιστορήματα, μεταδίνει τὶς εἰδησεις τοῦ ὅπως καὶ τίς λαμβάνει ἀπὸ στόμα εἰς στόμα. Σὲ κάθε πόλιν ὑπάρχει κάποιος ποὺ διαβάζει καὶ αὐτὸς ὁ κάποιος εἶνε πάντα γυναῖκα ποὺ διαβάζει ἀπάνω-κάτω ὅλα τὰ μυθιστορήματα ποὺ τυπώνονται. Αὕτῃ εἶνε ὁ κράχτης καὶ δύο μέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν ὁποιουδήποτε μυθιστορήματος τὸ Κοινὸ εἶνε καλὰ πληροφορημένο πιά, τί πρέπει νὰ διαβάσῃ, καὶ τί, ὅχι. Καὶ καθὼς βλέπετε συμβαίνει κ' ἐδῶ ὅπως καὶ μὲ τὴν καλὴ μπύρα "Ἡ μήπως νομίζεται πῶς ὑπάρχει ἰδιαίτερη κριτικὴ γιὰ τὴν μπύρα τοῦ Μοναχοῦ ἢ τοῦ Στρασμπουργοῦ; Θαρρῶ πῶς ὅχι. Μ' ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερη κριτικὴ, τότες γιὰτὶ ὅλοι οἱ ζυθοπότες ἀλλάζουν κάθε μέραν μπουραρία καὶ πηγαίνουν ὅλοι μαζί τότε ἐδῶ καὶ πότ' ἐκεῖ, σὰν στρατιῶτες, ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν διαταγὴ τῆς ἡμέρας; Γιὰτὶ τάχα σήμερον νὰ συχναῖον εἰς τὸ «Μεγάλον Ἐλάφι» ἐνὼ χτές σύχναζαν εἰς τὸ «Γκαμπρινούς»; Γιὰτί; Διότι ἡ διαταγὴ μεταδόθηκε σὰν ἀστραπὴ εἰς τὴν πλατεία ποὺ δύο-τρεῖς φίλοι ἀπαντηθῆκαν καὶ εἶπαν. «Ποῦ θὰ πάμε σήμερον

νά πιοῦμε ;»—Σήμερα ; εἴ τὸ «Μεγάλο Ἐλάφι»—καὶ σὲ μιὰ ὥρα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ὅλος ὁ κόσμος ξέρει πῶς ἡ καλλίτερη μπύρα εἶνε εἴ τὸ «Μεγάλο Ἐλάφι». Καμιά φορά οἱ ζυθοπότες συμβαίνει νὰ διαιβροῦν εἴ τὴν ἐκτίμηση τους καὶ οἱ μισοὶ λέγουν νὰ πᾶνε εἴ τὸ «Μεγάλο Ἐλάφι» ἐνῶ οἱ ἄλλοι μισοὶ ἐπιμένουν νὰ πᾶνε εἴ τὸ «Χοῦμπλο». Τότε καὶ εἴ αὐτὴ ἀκόμα τὴν περίστασιν τὸ Κοινὸ χωρίζεται καὶ ἄλλοι πηγαίνουν εἴ τὸ «Μεγάλο Ἐλάφι» καὶ ἄλλοι εἴ τὸ «Χοῦμπλο». Σ' τὸ «Γκαμπρινούς» ὅμως οὔτε κουτσί κουροῦνα δὲν πατάει. Κι' ὅπως γιὰ τὴν μπύρα τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ γιὰ τὴν φιλολογικὴ παραγωγή καὶ ποτὲ ἡ Κριτικὴ δὲν θὰ κάμῃ τὸ Κοινὸ νὰ πᾶγῃ εἴ τὸ Μπουρζέ ὅταν αὐτὸ τρέχει εἴ τὸν Ἑρβιέ, οὔτε νὰ τρέξῃ εἴ τὸν Ἑρβιέ ὅταν αὐτὸ προτιμᾷ τὸν Μπουρζέ.

Τὸ Κοινὸ λοιπὸν διαβάζει τοὺς κριτικούς, ὅπως ἀκούει τὸν πρῶτο τυχόντα Κύριο, ποῦ ἀνέμεσα εἴ τὸ ψητὸ καὶ εἴ τὴν σαμπάνια συζητᾷ γιὰ τὸ τελευτάτο θεατρικὸ ἔργο, ἢ μυθιστόρημα, ἢ καὶ σκάνδαλο, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ τὰ λέγῃ ὁμορφα. Πιστεύεται ὅμως πῶς αἱ συνδαιτημένους του τὸν παίρνουν ποτὲ γιὰ κριτὴ ; Θεὸς φυλάγει. Ἀπλούστατα τὸν ἀκούει γιατί τοὺς διασκεδάζει. Καὶ δὲν θὰ ξεχάσω ποτὲ τὸ πάθημα ἑνὸς νεκροῦ κυρίου, ποῦ σ' ἓνα γεῦμα ὑποστήριξε μὲ προκατάληψιν, κάποιαν γνώμην γιὰ θέμα, ποῦ δὲν θυμοῦμαι τώρα. Ὁ ἀντικρυνὸς του τοῦ λέγει —Δὲν τ' ἀφίνουμε, γιατί ἀρχίσαμε νὰ φιλονικοῦμε— Κι' ὁ νεκρὸς κύριος τὸν διακόπτει—Ἐγὼ δὲν φιλονικῶ, ἐγὼ διδάσκω—Νομίζω πῶς ἀκούω ἀκόμα τὰ πνιγμένα γέλια τῶν γυναικῶν καὶ τὰ χαριτωμένα τους χαμόγελα πίσω ἀπὸ τὰ ριπίδια, ποῦ μετκλώθηκαν εἴ ὅλο τὸ σκλονάκι, μὲ τέτοια λεπτότητα, ὥστε ὁ μόνος ποῦ δὲν ἔνωσε τίποτε, ἦταν ὁ νεκρὸς κύριος ποῦ ἐδίδασκε καὶ ποῦ βρῆκε τὴν φράσιν του ἐπιτυχημένη.

Ὁ κριτικὸς λοιπὸν εἶνε καθὼς ὁ κύριος ποῦ σὲς ἀνέφερα. Καὶ μὲ πολὺ πλατωνισμὸ κρίνει καὶ οὔτε κανένα δασκαλεύει. Τὸ μόνο ποῦ κάνει, εἶνε ποῦ διαβάζεται πολὺ, σὰν εἶνε προικισμένος μ' ἐξυπνάδα. Ἰακτί ὄχι ; Τὸ Κοινὸ ἀρέσκειται νὰ συζητῇ γιὰ φιλολογία καὶ πάντα συζητῇ τὸ βράδυ, εἴ τὸ πλάγι τῆς πρᾶστις του διαβάζοντας, πότε ἐπιφυλλίδες καὶ πότε ὁλοκλήρους τόμους. Ἡ φιλολογικὴ κριτικὴ εἶνε γι' αὐτὸ ἓνα εἶδος λόγου, ὅπως κάθε ἄλλο καὶ τὸ διαβάζει γιὰ νὰ ξεκουραστῇ ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα ἢ καὶ τὸ ἐναντίο. Κ' ἔτσι ἓνας κριτικὸς μπορεῖ ν' ἀποχτήσῃ τὴν υπόληψιν καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ Κοινοῦ, ὅπως ἓνας ποιητὴς ἢ μυθιστοριογράφος, νὰ ἐπιδράσῃ ὅμως, ποτὲ. Μπορῶ μάλιστα νὰ βεβαιώσω πῶς συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, δηλαδή τὸ Κοινὸ ἔχει ἐκτίμηση εἴ κεῖνο τὸν κριτικὸ ποῦ περισσότερο πλησιάζει εἴ τὴν δική του γνώμην. Τὸν θέλει νὰ κρίνῃ ὅπως καὶ αὐτὸ κρίνει. Ἰάχατες δὲν εἶνε ἀλήθειαι ; Τὸ Κοινὸ ποτὲ δὲν ρημουλκεῖται ἀπ' τὸν κριτικόν, ἀλλὰ μάλλον τὸν ρημουλκεῖ καὶ τὸν ἐκτιμᾷ ἀναλόγως τοῦ πλησιασμοῦ ποῦ αὐτὸς κάνει πρὸς ἐκεῖνο. Ἰ' αὐτὸ ὁ κριτικὸς ποῦ προβάλλει ἀξιώσεις καὶ δὲν συμμερίζεται τὴν γνώμην τοῦ Κοινοῦ δὲν ἔχει

καμιά υπόληψη διότι κρατεί την εύνοιά του για εκείνον που θά συμφωνήσῃ μαζί του.

Ὁ Κριτικός, που περισσότερο από όλους τους άλλους ευνόηθηκε κ' ἐκέρδησε τὴν υπόληψη τοῦ Κοινοῦ, εἶταν ὁ Σαρσκι. Γιατί ἄραγε; Διότι εἶταν παντοτε σύμφωνος μετὰ τὴν κοινὴ γνώμη. Γύρω ὀνομάζετο εἰς τοῦτο ἐπίδραση τοῦ κριτικοῦ; Ἐγὼ ἀπεναντίας τ' ὀνομάζω ἐπίδραση τῆς κοινῆς γνώμης εἰς τὸν κριτικό. Καὶ εἶνε περισσότερο ἀληθινὸ τοῦτο, γιὰτὶ εἶνε βέβαιον πῶς ὁ Σαρσκι, ποτὲ δὲν ευνόηθηκε ὡς φιλολογικὸς κριτικός. Εἶνε τὸ εἶδωλον τοῦ Κοινοῦ γιὰ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν θεατρικὴν κριτικὴν, κ' ἓνα μετὰ τοῦτο γι' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν κριτικὴν τῶν βιβλίων. Κ' ἔχει τὸν λόγο του τοῦτο.

Διότι εἰς τὸ θεᾶτρο εἶχε κάποιον στήριγμα γιὰ τὴν γνώμην του, ἐνῶ γιὰ τὴν κρίσιν ἓνα βιβλίον που ἐδιελάζετο τὴ γωνίαν τῆς παρυστικῆς του δὲν εἶχε κανένα στήριγμα. Σ' τὸ θεᾶτρο εἶχε τὴν Κοινὴ Γνώμην, καὶ αὐτὸ εἶταν τὸ μεγαλύτερον χάρισμα που εἶχε, τὸ πιὸ σπάνιον, γιὰτὶ εἶνε θαυμάσιον νὰ βυθίζεται κανεὶς μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὄχλου, νὰ ἀσπράνεται τὰ αἰσθητικὰ του καὶ νὰ τ' ἀναμετράῃ μετὰ κάποιαν ἀπόλυτη ὀρθότητά καὶ νὰ τὰ ἀναλύῃ μετὰ κάθε δυνατὴ ἀκρίβειαν, ὅπως τὸ ἔκαμνεν αὐτός. Γότε, εἰς τὴν θεατρικὴν του ἐπιφυλλίδα, ἔστρεφε εἰς τὸ Κοινόν, ὅ,τι αὐτὸ τοῦ εἶχε δώσει.

Τοῦ ἔδινε πίσω ὅλα του τὰ συνκισθήματα, ὠρισμένα πικὰ καὶ σαρῆ, τὴν στιγμὴν, που ἀκόμα εἰς αὐτὸ ἦν ἀόριστον, ξηγῶντας του τὰ αἷτια τῶν συναισθημάτων του καὶ σαφηνίζοντας του, τὴν στιγμὴν, που τοῦ ἦσαν ἀκόμα ὑπονοητὰ καὶ ὑποσυνείδητα.

Καὶ εἶταν γι' αὐτὴ τὴν ἐργασίαν, ἓνα γυρομέτρο τοῦ Κοινοῦ, ἀπείρως εὐκρίστητον, που προξενοῦσε κατὰπληξιν καὶ που δὲν θὰ τὸ ξαναῦρον κανεὶς ποτὲ. Μπροστὰ ὅμως εἰς τὸ βιβλίον κοκκίλωνε, γιὰτὶ δὲν εἴξερον ἂν τὸ βιβλίον που ἐπρόκειτο νὰ κρίνῃ, εἶνε καλὸ ἢ κακόν. Καὶ τοῦτο, γιὰτὶ δὲν ἔβλεπε τὴν ἐντύπωσιν που ἄφηνε εἰς τὸ Κοινόν τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου. Τοῦ ἔλειπεν τὸ στήριγμα καὶ τ' ὄργανον. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ οἱ κριτικὲς που ἔγραφε γιὰ βιβλία, δὲν ἀξίζουν τίποτε, δηλαδὴ γιὰ τέτοιαν δουλειάν, συγκρινόμενος μετὰξὺ μας, εἶνε μέτριος κριτικός.

Βλέπετε λοιπὸν πῶς, ἡ υπόληψις που ἀπολαβαίνει ὁ κριτικός, δὲν εἶνε τὸ μέτρο τῆς ἐπίδρασης που ἐξασκεῖ, ἀλλὰ τὸ μέτρο τῆς ἐπίδρασης που ὑφίσταται κ' ἕνεκα τούτου δὲν πρέπει κανεὶς νὰ μιλάῃ γιὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κριτικῆς.

Καὶ ὅμως ἐνῶ νομίζεται πῶς θὰ τελειώσω χωρὶς νὰ εἶμαι σύμφωνος μετὰ τὴν γνώμην μου, ἂν ὅχι καθολοκληρία, τουλάχιστον σὲ μερικὰ σημεῖα, ἐγὼ πιστεύω σὲ κάποιαν δύναμιν τοῦ κριτικοῦ, δηλαδὴ σὲ κάποιαν ἐπίδρασιν, ἔμμεσην καὶ γενικήν. Ὁ κριτικός δὲν ἔχει βέβαιον τὴν δύναμιν ὥστε νὰ κάμῃ καὶ πωλητὴν εἰς ἀντίτυπον περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν ἐνός βι-

βλίου, ἢ τὴν ἀποτυχία του ἀκόμῃ. Κάνει ὅμως κάτι ἄλλο πού δὲν εἶνε ἀσήμαντο. Συνηθίζει τὸ Κοινὸ νὰ κρίνῃ τὰ βιβλία πού διχάζει καὶ τὰ θεατρικὰ ἔργα πού βλέπει. Τὸ μαθαίνει νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ταξινομῇ τοὺς συλλογισμούς του. Τὸ διαπλάσει σὲ βαθμὸ πού νὰ γίνῃ μόνον του κριτῆς καὶ νὰ κρίνῃ ὅπως κι' ὁ κριτικός, καὶ μιὰ τέτοια ἐγχαρὶς δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀποδοκιμάσῃ καὶ νὰ πῇ πῶς εἶνε ἀπρεπὴ καὶ ἐπιζήμια. Ἀκονίζει ἀκατάπυστα τὴν καλαιθνησίαν τοῦ κοινοῦ καὶ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ὁ Ὁράτιος εἶπε τὴν πιὸ δίκαια λέξη. «*Hungar vice cotis, expers ipse secundi*» Ἦλ' κάμω τὴν δουλιὰ τῆς ἀκονόπετρας πού δὲν ξέρει νὰ κόβῃ, ἀκονίζει ὅμως τὸ μαχαίρι γιὰ νὰ κόψῃ. Ὁ κριτικός, πού ἀναλύει τὸ αἶσθημα τοῦ κοινοῦ, πού μᾶς φανεώνει τοὺς λόγους τῶν αἰσθημάτων, τὰ αἴτια αὐτῶν, καὶ μᾶς τὰ ἐκθέτει κατὰ κράτος καὶ ξέστερα, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ δασκαλεύει τὸ κοινὸ νὰ κάμῃ ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔκαμε. Τὸ μαθαίνει μόνον του νὰ βρίσκῃ τὰ αἴτια τῆς ἡδονῆς του ἢ τῆς δυσανεξίας του. Τὸ μαθαίνει νὰ μὴ παρασύρεται ἀπὸ τὰς ἐκπλήξεις του καὶ τοὺς ἐνθουσιασμούς του, ἀλλὰ νὰ βασιάζῃ τὴν πρώτην του ἐντύπωση. Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε τὸ σωτὴρ, τὸ «καθιστὰ δύσκολον» καὶ εἶνε ὠφέλιμον τοῦτο γιὰ νὰ χτυπηθῇ κατὰ κράτος ἡ καλαισθητικὴ κατὰπτωση.

Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἄγριο μένος τῶν συγγραφέων κατὰ τῶν κριτικῶν, πού δὲν εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ πῶς εἶνε κι' ἀδικαιολόγητο. Γιατί, ἂς μιλήσουμε μὲ κάποιον εὐλακρύνει, κι' ἂς ποῦμε ναὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο. Ὁ κριτικός δὲν προσφέρει ποτὲ καμιά ἐκδούλειψιν εἰς τὸν συγγραφέα γιὰτὶ εἶνε ἀνίκανος νὰ τοῦ δώσῃ καὶ τὸ παραμικρὸν προτέρημα ἢ νὰ τοῦ διορθώσῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐλάττωμα. Καὶ δὲν τὴν προσφέρει αὐτὸς τὴν ἐκδούλειψιν γιὰτὶ εἶνε ἀνίκανος νὰ κάμῃ νὰ πωληθῇ ἔστω καὶ ἓνα ἀντίτυπον περισσότερον ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖον εἶνε πῶς ζημιώνει ἐπαισθητὰ τοὺς συγγραφεῖς—ἐκτὸς βέβαια τῶν ποῶν μεγάλων—καθιστώντας τὸ Κοινὸ δύσκολον. Λοιπὸν ἡ κριτικὴ ζημιώνει τοὺς συγγραφεῖς, γιὰτὶ ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καθιστώντας τὸ Κοινὸ δύσκολον, τοὺς δίνει φοβερὰ πλῆγμα, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶνε κι' ἀνίκανη νὰ τοὺς ἀνταμείψῃ. Κ' ἔτσι τὸ μένος πού τρέφουν οἱ συγγραφεῖς, οἱ διευθυνταὶ τῶν θεάτρων καὶ οἱ ἐκδόται κατὰ τῶν κριτικῶν, εἶνε ἀπολύτως σωστὸ καὶ δικαιολογημένο καὶ κανέναν μὴ δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἐκπλήττεται οὔτε νὰ παραπονῆται.

Κι' αὐτὸ εἶνε μιὰ ἀλήθεια καὶ γιὰ μένα. Μία ἀλήθεια χωρὶς παρηγοριὰ καὶ γιομάτη θλίψιν, πού μοῦ στέλει μελαγχολίας, καὶ πού σὺν ἔρχονται αὐτὲς οἱ μαῦρες σκέψεις λέγων ε' τὸν ἐκυτόν μου—Πρέπει τάχατες νὰ ἐξαικολουθήσω γραφόντας κριτικὰς ἢ ὄχι; Κ' ἐπειδὴ δὲν ἀγαπῶ τίς ὑποκρισίας, ἀπαντῶ, θὰ ἐξαικολουθήσω. Ποιὺς ὁ σκοπὸς ὅμως; Γιατί; Ἀπλούστατον τὸ πρᾶγμα. Διότι ἀγαπῶ νὰ διαβάζω καὶ νὰ δίνω ε' τὸν ἐκυτόν μου λογαριασμὸν τοῦ ὅτι ἐδικάτω : Κι' ὁ ἄνθρωπος πού κατέχευται ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο ἐλαττώματα, εἶνε κριτικός,

ἄριστος ἢ μέτριος, ἀδιάφορο, εἶνε ὅμως κριτικός Medulitus, δηλαδή ὡς τὰ με-
δούλια, καὶ θὰ εἶνε φανκτικός καὶ θὰ πεθάνῃ χωρὶς ποτὲ νὰ μετανοήσῃ γιὰ τὴν
τέχνην του.

Ἐγὼ π.δ.χ. δὲν εἰμπορῶ νὰ διῶ ἓνα βιβλίον χωρὶς νὰ νιώσω μέσα μου τὴν
ἐπιθυμίαν νὰ τὸ διαβάσω καὶ διαβάζοντάς το, νὰ μὴ σημειώσω μὲ τὸ μολύδι μου
κάτι εἰς τὸ περιθώριον—ιδιότητα ποὺ εἶχα καὶ προτοῦ γίνω ἐξ ἐπαγγέλματος
κριτικός—καὶ ὕστερα νὰ ξαναδῶ καὶ ξαναδιορθώσω τὶς σημειώσεις μου γιὰ νὰ ἔχω
μιά ἰδέαν ὠρισμένην τοῦ ὅ,τι ἐδιάβασα. Καὶ γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία, δὲν μὲ σπρώ-
χνει ἡ ἀπόλαψις νὰ λυπήσω τοὺς συγγραφεῖς, οὔτε ἡ ἡδονὴ νὰ συνομιλήσω μὲ τὸ
Κοινό. Καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μοῦ εἶνε ἀδιάφορα. Ἐκεῖνο ποὺ μ' ἐνδιαφέρει
εἶνε ὅτι θέλω νὰ μάθω, γιὰτὶ ἓνα βιβλίον ποὺ ἐδιάβασα μοῦ ἔδωκε εὐχαρίστησιν ἢ
δυσανεπίσκεψιν. Δὲν ζητᾷ τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτό.

Καὶ αὐτὸ δὲν εἰμπορῶ νὰ τὸ ξέρω παρὰ ὅταν ρίχνω ἐπάνω εἰς τὸ χαρτὶ τὶς
παρατηρήσεις μου, γιὰτὶ αὐτὴ ἡ μέθοδος καθορίζει καὶ ἀποκρυσταλλώνει τὶς
ιδέες. Καὶ ὅπως τὸ εἶπεν ὁ Νιζάρ «Δὲν ξέρεи κανεὶς ἀκριβῶς αὐτὸ ποῦ ἤθελε
νὰ εἰπῇ παρὰ ὅταν τὸ ἔχῃ εἰπωμένο» Καὶ τῶντι δὲν ξέρεи κανεὶς ἀκριβῶς αὐτὸ
ποῦ σκέφτηκε παρὰ ὅταν τὸ ἔχῃ γραμμένο.

Εἶνε λοιπὸν πολὺ πιθανὸν πῶς θὰ ἐξακολουθήσω νὰ γράφω κριτικές. Γι' αὐτὸ
δὲν εἶμαι βέβαια τόσο ὑπερήφανος ὅσο τὸ πιστεύουν. Ὁ Σαιμπέξ ἔδωκε τὸν θαυ-
μασιώτερον ὀρισμὸν γιὰ τὸ ἔργον καὶ τὴν καθημερινὴν ζωὴν τοῦ Κριτικοῦ. «Νὰ δια-
βάξῃ ὠραῖα πράγματα καὶ νὰ γράφῃ εὐχάριστα». Δὲν εἶνε θαυμάσιον αὐτὸ ποῦ
εἶπε; Εἶνε ὅμως καὶ ὁ ἀντίθετος ὀρισμὸς γιὰ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Κρι-
τικοῦ» Νὰ διαβάξῃ ἄσχημα πράγματα καὶ νὰ γράφῃ—Ἀλλοίμονο, νὰ γράφῃ
δυσάρεστα.

Πέτρος Ζητουνιάτης

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΟΙΚΤΟΣ ΕΝ ΤΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΛΣΤΟΝ ΚΑΙ ΟΥΓΓΩ

Μελέτη Α ΜΠΕΡΤΟΝ (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ).

Παραβάλετε τὸν «Πόλεμον καὶ Εἰρήνην» πρὸς τοὺς Ἀθλίους». Ἡμεῖς ἔχομεν
τὸ δικαίωμα τοῦτο. «Ὁ πόλεμος καὶ εἰρήνη» εἶνε ὡσαύτως ἐποποιία καὶ τὸ
μᾶλλον πρὸς τοὺς Ἀθλίους πλησιάζον μυθιστόρημα ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς
μορφῆς. Ἐδῶ ὅμως—οὐδὲν τὸ θεατρικόν, τίποτε τὸ παρεσκευασμένον, οὐδεὶς πο-
λύπλοκος συνδυασμὸς γεγονότων. Πρέπει ἓνας πολὺ νὰ σκαλίσῃ διὰ νὰ εὕρῃ
κάποιαν σύμπτωσιν, ἥπου παίζει πολὺ μεγάλο μέρος ἡ τύχη· εἶνε φυσικὸν ὅμως